

РУШЕВИНЕ ПАРТИЗАНСКЕ БОЛНИЦЕ У ПРИЈЕПОЉУ

Рушевине Партизанске болнице у Пријеполу представљају успомену на тешке борбе које су се око ове грађевине водиле 4. децембра 1943. године. Борбе су водиле Прва шумадијска и Друга пролетерска бригада против немачких јединица које су током VI непријатељске офанзиве надирале на слободну територију. Према подацима и мишљењу стручњака, „... У Пријеполу смо имали нешто испод 400 мртвих и несталих, највећи губитак који је од почетка рата... претрпела наша војска у току једног дана на тако малом простору у једној бици.”¹

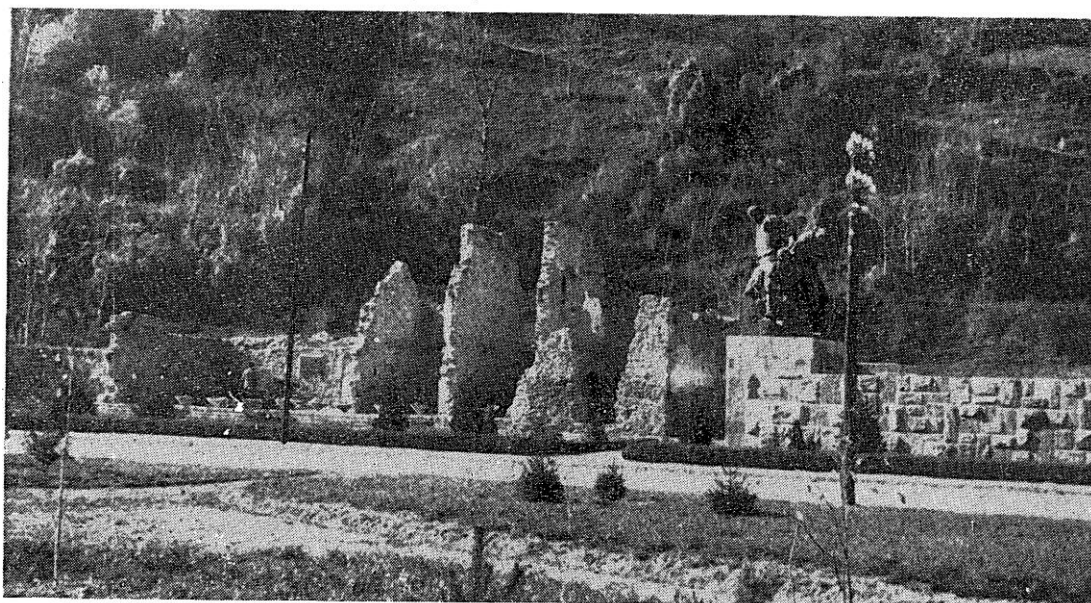
Ове рушевине налазе се на левој обали Лима, у подножју брда Кошевине, између друма који води за Бијело Поље и новопроектване железничке пруге Београд—Бар, поред самог новог бетонског моста.

С обзиром да се ове рушевине сматрају значајним документом своје врсте, донесено је 1952. године решење којим се оне проглашавају спомеником културе и заједно са непосредном околином стављају под заштиту државе.²

Током 1953. и 1954. године, на иницијативу и за рачун Савеза бораца, вајар Лојзе Долинар из Београда израдио је и поставио нов споменик уклопљен у рушеvine болнице, истичући на тај начин у још јачој мери стравичност збивања. Његова је концепција урбанистички-ликовна, јер не решава проблем само каквом пригодном скулптуром, већ га захвата шире, решавајући га у исто време као део града који у себи носи меморијално-монументални карактер, спојен с пригодним парковским простором. Камена архитектура која обухвата рушеvinу, са жртвеником за полагање венаца, спомен-чес-

Сл. 1. Рушевине болнице 1951. године. — Fig. 1. Ruines de l'hôpital en 1951.

Сл. 2. Комплекс споменика, данашњи изглед. — Fig. 2. L'ensemble du monument, aspect actuel.

меж, зеленим платоом с клупама и цвећем, а поврх свега алегоричном фигуралном композицијом која, иако истакнута, ипак је подређена рушевини — све то заједно чини споменик за који може-

мо слободно рећи да је одговорио постављеном задатку.

Вајар Долинар решио је споменик у целини, у делу који се односио на новосачињене облике. Питање конзервације

Сл. 3. Комплекс споменика, данашњи изглед. — Fig. 3. L'ensemble du monument, aspect actuel.

саме рушевине посебно је решавано 1955. и 1956. године.³

Потребно је одмах нагласити да данашњи остаци зидова болнице не пружају ону слику која је била пред нашим очима непосредно после судбоносних окршаја са непријатељем. После ослобођења срушен је изванредан део грађевине и грађевински материјал употребљен у друге сврхе, тако да је у карактеру данашњег споменика много јаче испољена рушевина но што је то уствари била.

Иако свесни ове чињенице, ми се приликом конзервације нисмо упуштали у рестаурацију ранијих облика. За такав рад нисмо имали на расположењу довољну документацију. Поред тога, сматрали смо да баш овако потенцирана рушевина још убедљивије може да прикаже сву херојску трагичку догађаја, тим пре што и у естетском погледу облик данашњих рушевина веома складно делује у новоствореном амбијенту.

Конзервиране су све зидне површине у стању у коме су затечене — са свим својим неравнинама које су изазвала разарања. Пломбиран је, а потом патиниран сваки камен. Где је рушевина у конструктивном погледу постала и сувише трошна (првенствено над отворима) морало је доћи до презиђивања и евентуално рушење. На појединим местима сачуван је окречени малтер са зидова, првенствено тамо где су остали видни трагови борбе — рупе и друга оштећења од шрапнела, У исто време, поново су

у бочним зидовима отворене пушкарнице кроз које је пружан отпор из болнице. Зазидана врата поново су обележена.

Овом приликом конзерватор је, у сагласности са вајаром, приступио и извесним допунским радовима на новоподигнутом делу споменика, на местима где рад није био квалитетно остварен. Тако, на пример, у преградама појединих одељења рушевине постављене су неправилне камене плоче — једнообразно са осталим изведеним подовима у комплексу споменика. С обзиром да је ниво жељезничког насипа изнад горње површине задњег зида на споменику, то је полеђина зида морала бити изолована од влаге. Изведена је дренажа која сакупља воду с брега и спроводи је у сабирни одводни канал. На новоподигнутом потпорном зиду морало је доћи до поновног заливања спојница и прераде поклопних плоча.⁴

Завршена је конзервација рушевине, али презентација целог комплекса споменика то још у потпуности није, иако је током последњих година НО општине предузео извесна парковска уређења предвиђена пројектом. Још је потребно решити позађе споменика па извршити и ситније коректуре у нивелисању горње зелене површине. Како су ови радови везани за дефинитивно решење пруге, то је и коначно обликовање целокупног споменика условљено поменутиим решењем.

Д. Ст. Павловић

Напомене

¹ Владимир Дедијер, Дневник III, 734.

² Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе НРС, бр. 31/52.

³ Технички елаборат за конзерваторске радове припремио је арх. Д. Ст. Павловић 1955. г.

⁴ Радове је изводила зидарска радња Преслава Миладиновића из Београда од августа до октобра 1956. г. у укупној вредности од 760.000.— дин., под повременим надзором конзерватора арх. Д. Ст. Павловића.

RUINES DE L'HOPITAL DES PARTISANTS À PRIJEPOLJE

Les ruines de l'hôpital des partisans à Prijepolje nous rappellent les sanglants combats menés autour de cet édifice vers la fin de l'année 1943. Le sculpteur Lojze Dolinar donna à ce monument en 1953/4 une solution artistique et urba-

niste qui englobe les ruines. L'architecte Pavlović procéda ensuite, en 1956, à la conservation des ruines elles-mêmes. Ce monument marque dignement un événement remarquable de la Lutte nationale de libération.

D. Pavlovic